

”Va? Är det sant?”

En studie av medieskandalers förankring i vardagligt skvaller

Mia-Marie Hammarlin

Nevertheless, most communities, organizations, and networks have a grapevine along which everyday news travels when it is not delivered in person. When the grapevine connects with other grapevines it does not normally reach, the news it transmits becomes 'word of mouth', which may be the largest and most influential news medium in every society (Herbert J. Gans 2007:164).

Denna artikel är skriven inom ramen för ett tvärvetenskapligt forskningsprojekt med övergripande mål att studera medieskandal utifrån såväl ett medievetenskapligt som ett etnologiskt perspektiv. Hittills har mekanismer och aktörer inom *politiska skandaler* studerats (Hammarlin & Jarlbro 2012), vilket ligger i linje med tidigare forskning inom området. Även denna text behandlar skandaler inom den politiska sfären, men jag strävar samtidigt efter att bredda analysen genom att undersöka medieskandalen som ett kulturellt fenomen med en intressant historia som inte har uppmärksammats i tillräcklig utsträckning.

Så vad är egentligen en medieskandal? På den frågan kan man svara att det är en senmodern företeelse, en produkt av mediesamhällets framväxt, som uppstår när en person i någon form av maktposition offentligen avslöjas med att ha begått normbrytande handlingar av något slag. Det är också möjligt att svara att medieskandaler är lastgamla; offentliga skandaler har förekommit i hundratals år och har genom tiderna förmedlats via de medier som funnits till hands. Jag vill belysa relationen och spänningen mellan den nutida

medieskandalen och den kulturhistoria som den är sprungen ur.

Syfte och frågeställningar

Artikeln har ett syfte som är tvåhövdad: dels att fördjupa kunskapen om det muntliga nyhetsberättandet och dess relation till rapporteringen om skandaler, dels att öka insikten om vad detta allmänna ”prat” kan innebära för den människa som står i skandalens mitt. Bägge är att betrakta som understuderade områden och hänger därtill samman, vilket analysen kommer att visa. Jag vill bland annat veta följande: Var hämtar skandaler sin näring? Hur ser relationen mellan den skriftliga och den muntliga kommunikationen ut beträffande detta fenomen? Vilken roll tilldelas den drabbade i detta moderna drama?

I sökandet efter svar på dessa frågor kommer jag även att beröra det faktum att människor tycks ha ett behov av skandaler, vilket leder fram till frågan om deras inneboende mening, i kulturell bemärkelse. Jag vill hävda att kunskapen om medieskandaler, och medierade historier i vidare mening, begränsas av en sorts akademisk barriär, där medieforskare i sina analyser ofta separerar mediernas berättelser från andra typer av berättelseformer och därmed från det mänskliga sammanhang som de härstammar från. Kulturbegreppet kan här fungera öppnande, eller som antropologen Elizabeth Bird skriver: ”We really cannot isolate the role of the media in culture, because the media are firmly anchored into the web of culture” (Bird 2003:30). Man skulle

kunna uttrycka sig på liknande sätt om skandaler: de är inte bara inbäddade i kulturen, utan medverkar även till att gränserna för den upprätthålls. Antropologen Max Gluckman menar att skandaler och det nära relaterade fenomenet skvaller har en betydelsefull, positiv kraft genom att understödja och bevara enhet, moral och gemensamma värderingar inom sociala grupper (Gluckman 1963:308). På ett övergripande plan berör denna undersökning sålunda den påfallande seghet som kännetecknar somliga kulturella uttryck och beteendemönster, samtidigt som exempelvis de teknologiska kanaler genom vilka de kommuniceras utvecklas i en imponerande hastighet. Tiden kan så att säga gå snabbt och långsamt på samma gång, där olika rörelser – i pluralis – äger rum parallellt och fungerar komplementärt snarare än uteslutande.

Texten är disponerad i tre övergripande delar: en introduktion där tidigare forskning uppmärksammas och problematiseras, en historisk fördjupning och en tredje och avslutande del som bygger på egen, nutida empiri bestående av djupintervjuer med personer som blivit föremål för skandaler.

Tidigare studier

Forskningen om medieskandaler tog fart under början av 2000-talet och börjar alltmer likna ett eget fält inom medie- och kommunikationsvetenskapen, inte minst i Norden där två antologier nyligen har publicerats (Allern & Pollack 2009, 2012).¹ Att medieskandaler allt oftare blir ett objekt för vetenskaplig analys synes logiskt eftersom det framväxande kommunikationssamhället tycks medföra att medieskandalerna blir allt fler, inte minst på grund av kommersiella skäl.² Det tycks emellertid ha uppstått en vetenskaplig konvention kring hur fenomenet studeras där man förutom att räkna skandaler till stor del har varit upptagen av att definiera vad medieskandaler är – och då i synnerhet politiska skandaler – exempelvis genom att bestämma deras tids-

mässiga och dramaturgiska förlopp, skapa medieskandaltypologier, genreindela skandalerna, utvärdera diverse florerande termer och därtill lansera nya namn för dem (Allern & Pollack 2012, Boydston et al. 2011, Ekström & Johansson 2008, Lull & Hinerman 1997, Sabato 1993, Todal Jenssen & Fladmoe 2012, Wien & Elmelund-Præstekær 2007, 2009). Ofta rör det sig om så kallade utbudsstudier, vilket innebär att man undersöker själva medieproduktionen och dess innehåll.

En av de mest tongivande böckerna inom området medieskandaler är den brittiske sociologen John B. Thompsons *Political Scandal: Power and Visibility in the Media Age* (2000). Det är en på många sätt insiktsfull analys av de medierade skandalernas historia och särskilda karaktäristik, men som på traditionellt sociologiskt manér håller distansen till de människor som berörs av fenomenet på olika sätt. Inledningsvis ägnar författaren bland annat visst utrymme åt att fastslå skillnaden mellan begreppen skvaller, rykten och skandaler, trots att han strax dessförinnan bekräftat det etymologiska släktskapet mellan begreppen (Thompson 2008:25–28).³ Thompson understryker att både skvaller och rykten kan ge upphov till publika skandaler och elda på dem, men skandalen som fenomen skiljer sig från de andra två genom att den äger rum i det offentliga, utgår från bekräftad information som rör moraliska övertramp vilka är allmänt kända och därför kräver en offentlig strategi av huvudpersonen i fråga (Thompson 2008:27). I mitt tycke är det tveksamt om särskiljandet av nära besläktade begrepp på det sätt som Thompson gör berikar analysen. Av liknande skäl anser jag att det är ett misstag att se medieskandalens processer som skilda från det vardagliga prat som uppstår vid möten *face-to-face*, vilket Lars Nord, professor i politisk kommunikation som studerat svenska politiska skandaler, tycks utgå från:

Vad som skiljer den moderna politiska skandalen från den klassiska är att skandalen inte längre huvudsakligen hämtar sin näring i diskussioner och samtal mellan människor utan framförallt förs i medierna (Nord 2001:20). Denna formulering dras med flera problem. För det första är det oklart vad Lars Nord menar med ”den klassiska” skandalen, vilken ställs mot ”den moderna”. Avsaknaden av klagande exempel och historisk förankring gör att påståendet sviktar. För det andra finns här en överbetoning av en sorts distinktion mellan medier och människor. Vardagligt prat, eller för den delen skvaller, människor emellan vävs sannolikt samman med de medierade skandalerna och ger dem näring på samma sätt som tidigare, inte minst på grund av att det är människor som arbetar med medier och som lever och verkar inom en kulturell kontext, liksom alla andra. I den genommedialiserade vardagen i den västerländska kulturen på 2000-talet blir det därtill allt svårare att dra tydliga skiljelinjer mellan så kallade ”samtal mellan människor” och samtal via exempelvis sociala medier.

Det finns även studier (Bird 1997, 2003) som visar hur medieskandalernas budskap används av personer som har tagit del av rapporteringen som avstamp i diskussioner om moral med exempelvis vänner, familj och arbetskamrater, detta i en vardaglig, privat kontext i något som sociologen Herbert Gans skulle beskriva som ett vanligt förekommande möte mellan vardagsnyheter och professionella nyheter (Gans 2007). Det är alltså det vardagliga pratet människor emellan jag försöker lyfta fram här, ”the chit-chat that keeps social life lubricated”, som Gans kallar det (2007:162), där nyheter⁴ om skandaler kan fungera som en sorts råmaterial, men även hur detta småprat i form av skvaller och rykesspridning i sin tur kan tänkas befrukta den professionella nyhetsförmedlingen.

Liknande kritik kan riktas mot Thompsens försök att dra en tydlig gräns mellan skvaller och skandaler. Det är måhända nödvändigt

för att avgränsa ett forskningsområde. Men i det svagt belysta mellanrummet mellan det talade och det medierade, mellan det vardagliga pratet och det offentliga samtalet, mellan nyhetsredaktionen och vardagsrummet om man så vill, finns en del nytt att lära om fenomenet medieskandaler. Därför riktar jag min ficklampa dit. I mitt sökande utgår jag dels från ett historiskt material bestående av sekundärkällor i form av litteratur, dels från intervjuer med nu levande personer som stått i centrum för medieskandaler. Den senare kategorin presenteras längre fram genom fördjupad analys av ett enskilt fall.⁵

Chroniques scandaleuses

När man undersöker saken närmare framgår det att skandaler under flera århundraden har medierats, vilket inte minst har skett genom ett allmänt prat om dem, människor emellan. Den muntliga förmedlingen av nyheter är i ett historiskt perspektiv i själva verket att betrakta som en form av mediering. Genom ett historiskt nedslag i 1750-talets Frankrike och England hoppas jag kunna klargöra vissa likheter och samband mellan de så kallade ”moderna” och ”klassiska” skandalerna (för att återkoppla till Nords formulering) och då i synnerhet avseende fenomenets muntliga dimension.

Mediehistorikern Robert Darnton, som har fördjupat sig i skandalernas historia, tar läsaren med på en resa in i ett luktande, bullrigt, rörigt och samtidigt välorganiserat Frankrike under upplysningstiden där nyheter förmedlades genom ett invecklat mediesystem. Paris sjöd vid den här tiden av ljud, liv och prat, skriver han. Sånger sjöngs, dikter reciterades, skvaller vandrade från den ena till den andra, rykten spreds och tidningar lästes högt (Darnton 1997, 2000, 2005, 2010). Nyhetsförmedlingen utgjorde en naturlig del av vardagens många bestyr.⁶ För att ta reda på vad som var på gång sökte sig människor till så kallade *nouvellistes de bouche* vars uppgift

Tre män sittande på en bänk, några andra åhörare fylkas och lyssnar på innehållet i *La Gazette*, Frankrikes första periodiska tidning [Trois hommes assis sur un banc, d'autres debout, écoutent la lecture de la "Gazette"]. Kopparstick av anonym konstnär 1780. Cabinet des estampes, Bibliothèque nationale de France.

var att sprida just nyheter. Darnton översätter det franska uttrycket till *gossip-mongers*. Ordet finns i flera varianter, vilka han i sin framställning använder som synonymer, som *scandal-*, *rumor-* och *newsmongers*, vilket i sammanhanget är intressant och ytterligare understryker släktskapet mellan begreppen. Något förenklat kan de översättas till ”skvallerbyttor” på svenska. Dessa professionella

skvallerbyttor höll till såväl inomhus som utomhus och drog till sig stora skaror som ville höra det senaste om det senaste. I hjärtat av Paris ståtade exempelvis ett stort och vida känt kastanjetråd⁷ under vilket man samlades för att ta del av nyheterna som levererades, eller så gick man samman på salonger och kaffehus där det fanns särskilda avdelningar för rykten, skvaller och bekräftad information.

Människor cirkulerade mellan stationerna och diskuterade det de hade hört eller läst – ett slags tidiga nyhetsredaktioner (Darnton 2005:33, se även Holmberg et al. 1983:13).

Den tidiga journalistiken skiljer sig från dagens sätt att rapportera om händelser på flera sätt, inte minst på grund av teknikutvecklingen och journalistyrkets professionalisering under 1800- och 1900-talen (Jarlbrink 2009). Men vissa saker tycks ha förblivit intakta med tiden, såsom fascinationen över det sensationella, skandalösa och personanknutna. Innehållet i många av de pamfletter, ballader (*newsballads*) och böcker (*newsbooks*) som trycktes för närmare tre sekler sedan med syfte att sprida nyheter handlade om oväntade, överraskande och chockerande händelser, ofta om människor med ställning och status; sedelärande berättelser som utgjorde en form av folknöje. Antropologerna Elizabeth Bird och Jesús Martín-Barbero använder begreppet melodram för att beskriva denna genre, vilken de menar tillför ”the ’I can’t believe it!’ dimension of life” (Bird 1997:115, Martín-Barbero 1993:112–120; se även Stephens 2007:90–115).

I synnerhet fick man sig skvaller till livs om kungen och hans följe. Oskyldigt kan tyckas. Men naturligtvis var det raka motsatsen. Detta *bruits publics* (ung. folkets ljud) hörde tätt samman med bildandet av *l’esprit public* (den allmänna opinionen)⁸, vilket regimen var medveten om, och fruktade. Följaktligen fick den franska polisen till uppgift att förhindra ryktesspridning, eftersom man förstod att det farliga pratet kunde eskalera till skandaler, vilka utgjorde ett hot mot de styrande i landet i en tid präglad av starka, politiska förändringar. Förutom regelbunden beslagtagning av blasfemiska skrifter och utdelande av hårda straff för tryckare och utgivare ägnade sig polisen även åt att försöka stävja den muntliga nyhetsförmedlingen, eller skvallret om man så vill. Det var ett mödosamt arbete att säkerställa vem som hade sagt vad om vem och många

oskyldiga föll offer för polismaktens ingrepp. Detta hindrade inte att antalet gripanden för elakt tal (*mauvais discours*) snabbt ökade i antal från 1740-talet och framåt. Genom ett tätt nätverk av detektiver samlade polisen in vad vanligt folk talade om i salongerna, i parkerna och på marknadsplatserna, vilket utmynnade i långa, detaljrika rapporter som låg till grund för arresteringarna.

Även i skildringar av offentliga skandaler och politik i 1700-talets England framstår skvaller, rykten och skandaler som tätt förenade fenomen (Brewer 2005). Muntlig information om libertinernas utsävningar – som bland annat ägde rum på särskilda klubbar avsedda för lyxliv, erotiska äventyr, allehanda okristen underhållning och cirkulering av radikala manuskript – spreds med vindens hastighet i konungadömet och tog även skriftlig form genom en litterär genre som gick under namnet *chroniques scandaleuses*. ”A muck-raking and mud-slinging journalism, which built up an account of contemporary history by tearing down the reputation of public figures, beginning with the king”, skriver Darnton (2005:23); en journalistik som får den svenska kvällspresen anno 2013 att framstå som blek. I uppfostrande tillika underhållande sånger, verser, dikter och pamfletter berättades komprometterande historier om kungens närmaste, oftast adels-herrar och societetsdamer med påstådda eller verkliga kopplingar till libertinerna och deras skabrösa leverne, allt för att förarga och för-ringa kungen Georg III. I Sverige fanns under 1770-talet liknande tidskrifter som producerade personanknuten sensationsjournalistik, en med namnet *Stockholms Sqvallerbytta*. Det fanns politiska förevändningar för denna typ av skvallerjournalistik, men syftet med utgivningen var huvudsakligen ekonomiskt, menar somliga forskare – skandaler säljer, då liksom nu (Holmberg et al. 1983:26).

I synnerhet skaldades och skvallrades det om människor med makt och inflytande.

Precis som i dag var det de privilegierade i samhället som fick utstå detta osmickrande ordflöde, vilket understryker skvallrets inboende mening, enligt litteraturhistorikern Blakey Vermeule:

Gossip is always concerned with power. It follows in the track of the great and never clings for very long to the down and out. People gossip up (Vermeule 2006: 105).

1700-talets skandalösa litteratur var alltså inte enbart till för att förnöja läsaren eller tjäna pengar på journalistiken, utan också ett medel för att ifrågasätta kungamakten. Libertinerna ville relativisera de etablerade normerna i samhället och var väl medvetna om att texter med erotiskt innehåll kunde uppfattas som ett försök att sprida ateistiska föreställningar och enligt lag förbjuden kritik av kungen. Liksom den franska befolkningen var engelsmännen på det klara med de risker det innebar att vistas i kaffehuset och salongerna och ta del av nyhetsflödet. De skandaler av politisk natur som spreds, oavsett medium, var alltså inte på något vis oskyldiga. De utgjorde ett hot mot regimen varför det gjordes kraftfulla ansträngningar att få tyst på ordflödet.

Denna tidiga form av skandaljournalistik fanns även i Norden där tidskrifter, pamfletter, dikter, skämtteckningar, nidvisor och satir utnyttjades flitigt för att häckla makten. De nya tankegångarna där pressen betraktades som ett organ för diskussion och upplysning kring samhällsfrågor kom just från England och Frankrike. Bland annat lärde man sig därifrån metoder för att klä in samtidskritiken i satirens, allegorins eller karikatyrens form eftersom censuren omöjliggjorde direkta inlägg i politiska frågor (Holmberg et al. 1983: 13–44). Även här var det farofyllt att genom dessa varierande medieformer uttrycka kritik mot överheten. Personer som författade och framförde komprometterande skändeskrifter och nidvisor kunde dömas till landsförvisning eller till och med halshuggning (Hildeman 1974).⁹

Nutida skvaller och skandaler

Trots begränsningen, urvals- och utrymmesmässigt, får man syn på åtminstone tre ting genom detta historiska nedslag: 1) Skandaler har under århundraden använts som politiskt verktyg för att ifrågasätta rådande maktförhållanden i samhället, inte sällan med humorn som vapen. Som en följd av detta betraktades skvaller, ryktesspridning och skandaler som hotfulla företeelser av de styrande, en oro som lever kvar i vår tid. 2) Skandaler har under mycket lång tid medierats, ofta i form av nyheter. 3) Denna förmedling har skett i intrikat samspel med de samtal som uppstår *face-to-face*, vilket i själva verket är att betrakta som en form av mediering, på gränsen mellan det folkloristiska och journalistiska.

De olika vägar en berättelse om en skandal kan vandra tycks snarare förutsätta än utesluta varandra. Kan detta sägas gälla även för vår tid? Finns det likheter mellan hur skandalerna formerades i 1700-talets mediasystem och hur de uppstår i 2000-talets dito? Både ja och nej, blir nog det sanningsenliga svaret. Nej, därför att tekniken har reformerat människors möjligheter att kommunicera på ett så genomgripande plan att det är svårt att överhuvudtaget dra några paralleller (tidsmässig snabbhet). Ja, eftersom människan är en kulturvarsel, oavsett om hon levde på 1750-talet eller lever på 2010-talet, och som sådan är hon i vissa avseenden sig lik (tidsmässig seghet). Exempelvis förefaller hennes behov av att både förmedla nyheter och informera sig om vad som sker som förhållandevis konstanta över tid liksom sättet detta görs på: genom kommunikativt utbyte via de vägar och kanaler som står till buds (Stephens 2007:7–16). Detta tycks i allra högsta grad gälla för objektet för denna studie, eller med antropologen Elizabeth Birds ord:

Indeed, in many ways, the notion of “scandal” is more firmly embedded in the oral, interpersonal dimension of our lives, rather than the media dimension

(although these are closely intertwined). The media play the role of the storyteller or town crier, but the scandal gains its momentum from the audiences (Bird 2003:31).

Så hur förflyttar sig skvaller, rykten och skandaler i dag? Presshistorikern Mitchell Stephens menar att den digitala tekniken har inneburit en sorts återgång till en äldre form av nyhetsförmedling, där vem som helst kan bidra till nyhetsflödet, eller med Stephens egna ord: "... the ability of individuals, lots of them, to be news-tellers" (Stephens 2007:14). Sociala medier framstår i detta avseende som det vardagliga pratets paradiset där oändliga möjligheter för snabba utbyten av information erbjuds. Särskilt hedervärd är detta informationsflöde inte, snarare *är* det bara – ett *bruits publics* i digital tappning, där neutral information, samhällsomstörtande uttalanden och rent nonsens blandas, men som kan få avgörande betydelse i politiskt känsliga lägen.¹⁰ Sociala medier är vida kända för sin obegränsade pratpotential, vilket med andra ord betyder att de inte kan avfärdas som triviala. I skydd av anonymiteten frodas skvaller och ryktesspridning i det tidiga 2000-talet på forum som *Flashback* (i Sverige), *Twitter* (globalt) och i bloggvärlden. Den osorterade mängden röster gör dessa digitala torg till utmärkta grogrunder för nyheter där rykten och skvaller kan publiceras i ett mycket tidigare skede än i exempelvis traditionella papperstidningar på grund av att de ofta saknar ansvarig utgivare och inte behöver anpassa publiceringen till det pressetiska regelverket. På redaktioner med aldrig så hög svansföring sätts därför prestige i att använda sociala medier i det dagliga, journalistiska arbetet. En studie bland nära 2500 journalister i Sverige visar att 91 procent använder sociala medier som researchverktyg, mer än hälften av dem dagligen (Hjort et al. 2011).

Sociala medier belyser även den grumliga övergången mellan muntlig tradition och tryckt skrift, för hur ska internets särskilda

språkformer betraktas som av somliga lingvister klassas som en sorts hybrider mellan tal och skrift (Dresner 2005; Baron 2010)? Vad är exempelvis ett så kallat chatmeddelande – talad skrift eller skriftligt tal? Stephens menar att vi envist försöker konstruera en gräns, där den muntliga traditionen tar slut och den tryckta börjar, vilket är tämligen fruktlöst (Stephens 2007:7–47). De muntliga och skriftliga uttrycksformerna har över seklen existerat parallellt och befruktat varandra och gör så än i dag. Den traditionella papperstidningen kan tjäna som exempel, vilken på 2000-talet har förvandlats till långt mycket mer än bara skrift på papper. Förvandlad till en multimedial mötesplats där webb, tv, radio och telefon sammanfaller och divergerar är tidningen ett urtypiskt exempel på hur den kommunikativa utvecklingen ser ut i vår tid, där skrift och tal blandas till en oortodox röra. Och liksom dåtidens *nouvelistes* (Darnton 2000:5) pratar dagens journalister på sin arbetstid intensivt såväl med varandra som med andra. Jakten på nyheter uppstår ur ett ständigt pågående kommunikationsflöde genom *face-to-face*-möten, telefonsamtal, mejl, sms, chatmeddelanden och tweets. Det babblas och skvallas en hel del på den mest välrenommerade tidningsredaktion. Detta inte sagt som ett ifrågasättande av journalistiken, utan för att betona ett viktigt inslag i den journalistiska metoden och att sambandet mellan vardagligt småprat, skvaller, rykten och nyheter lever kvar. En god lokalreporter vet exempelvis att det är ICA-handlaren på den lilla orten man först och främst ska ringa när något intressant har hänt. Denne om någon snappar upp det som populärt brukar benämnas ”snackisar” på nyhetsredaktioner.

På ett grundläggande plan sker utbytet av nyheter i dag på samma sätt som det alltid har gjort, det vill säga genom kommunikation människor emellan. De tekniska landvinningarna tycks inte ha bidragit till att det

vardagliga småpratet och den muntliga nyhetsförmedlingen mellan människor har upphört. Snarare har somliga tekniska lösningar vunnit mark just på grund av människors trängande behov av att kommunicera med varandra genom att erbjuda fler framkomliga vägar än någonsin tidigare för detta gemensamma ordflöde. Däremot har tekniken fört med sig en anslående hastighetsökning av själva transporten: nyhetsförmedlingen har i dag rekordfart jämfört med på 1750-talet. Och just snabbheten skulle kunna ses som den moderna journalistikens största möjligheter, men också förbannelser. Nyheter av vikt för människor kan tack vare internet spridas i rasande fart, vilket kan vara direkt livsavgörande vid exempelvis stora olyckor, men samtidigt innebär dessa nya publikationsvillkor utmaningar för den korrekta nyhetsförmedlingen där just det uppdrivna tempot medför en odiskutabel risk att det blir fel; kanske inte helt fel, men inte heller helt rätt (Carlsson 2008:121–138; Hartley 2011:343–374).

Detta gäller i allra högsta grad fenomenet mediedrev, vars särskilda dramaturgi ofta innebär att nyheter kring en skandal publiceras i ett furiöst tempo som en konsekvens av den hårda konkurrensen mellan olika nyhetsproducenter, vilket inte sällan leder till att ett så kallat *leitmotiv* skapas utifrån sekelgamla myter för att effektivisera och förenkla storyn, där hjältar och förövre, häxor och offer spelar en central roll (Bjerke 2012:169). Internet har även ett oöverskådligt inflytande över skandalers livslängd, dels genom den snabba och massiva spridningen av en story, dels genom bevarandet av den. Där lever informationen kvar, i en virtuell men för den drabbade påtaglig evighet. I det följande vill jag exemplifiera dessa förhållanden med ett så kallat *case* där vi får följa en modern skandals väg: från rykten bland journalister och politiker, till bloggvärlden, ut till de stora nyhetsredaktionerna och vidare till den drabbades vardagsliv. Detta för oss tillbaka till ett

dramatiskt dygn i den svenska nutidshistorien som kom att föranleda ett ovanligt kraftigt och långt mediedrev.

Ryktet om statssekreterare Lars Danielsson

I samband med tsunamikatastrofen 26 december 2004, där 543 svenskar miste livet, utsattes statsrådsberedningens arbete för hård kritik i medierna. Åsikten som många delade var att de styrande hade reagerat för långsamt och oprofessionellt och saknat en hållbar katastrofplan när den behövdes som bäst. Under denna tid arbetade Lars Danielsson som statssekreterare och hade som sådan en betydelsefull roll i regeringens agerande. I egenskap av jourhavande beslutsfattare den aktuella dagen och dåvarande statsminister Göran Perssons högra hand kom han att bli en centralgestalt i debatten. Att sammanfatta medieskandalen kring Lars Danielsson låter sig inte göras i denna artikel eftersom den kom och gick med varierande styrka under flera års tid, varför jag i det följande kommer att fokusera på en mindre del av den som rör ryktet om en älskarinna.

Efter katastrofen riktades mediernas uppmärksamhet bland annat mot Lars Danielssons påstående att han under själva katastrofdagen hade besökt Rosenbad och där, via telefon och internet, informerat sig om läget i Thailand, där tusentals svenskar befann sig i något som liknade en krigszon. Han hävdade bland annat att han i telefon hade talat med kabinetssekreterare Hans Dahlgren, vilket denne förnekade. Dahlgrens version fick stöd av telefonlistor och under en utfrågning i konstitutionsutskottet 2006 (Betänkande 2005/06:KU8). Två år efter tsunamikatastrofen och mitt under pågående valrörelse, sade Danielsson att han inte längre var säker på de uppgifter som han tidigare hade gett.¹¹ Förhören avslutades så småningom, men en fråga förblev enligt många kritiker obesvarad. Var hade egentligen Lars Danielsson befunnit sig den aktuella dagen? Hade han verkligen

EXTRA

Banden från regeringskansliet avslöjar att statssekreterare Lars Danielsson inte fick något varningsmejl om tsunamin på morgonen annandag jul 2004. Därmed faller den version om hur han jobbade under det första katastrofdygnet. Foto: LOTTE FERNVALL

LÖGNNARE

Banden bevisar: Lars Danielsson fick aldrig mejlet om tsunamin

Att möta denna löpsedel och förstasida på väg från jobbet beskriver Lars Danielsson som ”det djävligaste jag har varit med om i hela mitt liv alla kategorier”. *Aftonbladet* 31 januari 2007.

besökt regeringskansliet, vilket han själv emfatiskt hävdade?

Som en följd av de outhärliga frågetecknen kring katastrofhanteringen började ett rykte florerat på kvällstidningsredaktionerna. Plötsligt fick statsrådsberedningen ta emot en ström av telefonsamtal från journalister som alla ville ha kommentarer kring muntliga uppgifter

om att Lars Danielsson i själva verket hade varit hemma hos sin kollega departementsrådet Helen Eduards under katastrofdagen. Kraftfulla dementier ledde till att det inte skrevs något om saken just då; de etablerade medierna valde att inte publicera eftersom ryktena förblev obekräftade. Men skvallret levde kvar på internet där några borgerliga kampanjmakare

Bilden på Helen Eduards och Lars Danielsson sida vid sida är hämtad från en pressträff och reproducerades mångfaldt i en rad olika medier medan spekulationerna pågick. I detta bildcollage är bägges blickar riktade mot en burk gåslever. *Aftonbladet* 18 februari 2006.

hade bestämt sig för att påverka valrörelsen genom att driva frågan vidare. I februari 2006 publicerade en blogg med namnet *Right Online* uppgifter om att Lars Danielsson skulle ha tillbringat annandagen tillsammans med Helen Eduards istället för att jobba. Det antyd- des även att de hade ett kärleksförhållande. Bloggaren ifråga, folkpartisten Johan Ingerö, hade bland annat hämtat inspiration från den hårt kritiserade men till besökarantal framgångsrika skvallersajten Flashback, där en så kallad tråd hade upprättats av en anonym skribent några månader tidigare. Johan Ingarö skrev sedan flera inlägg på samma tema och i ett slag mångdubblades antalet besökare på bloggen. Senare har han sagt i en intervju att han var arg på de etablerade medierna för att de inte skrev om ryktet, trots att åtminstone kvällstidningsfolket ”visste” hur det låg till (Fokus, 19 maj 2006). Skvallret spreds vidare till ett femtontal bloggar och snart kom det att

bli en form av ”sanning” att Lars Danielssons svårigheter att svara på frågan var han befann sig och vad han gjorde på annandag jul 2004 berodde på att han hade haft en affär med Helen Eduards.

I samband med detta startade en kvällstidningsinitierad jakt på Lars Danielsson där inget sades rent ut, men där notor från Lars Danielssons flygresor och restaurangbesök granskades; en rapportering som bland annat illustrerades av bilder på honom och kolle- gan Helen Eduards, sida vid sida. Bland annat kunde det låta på följande sätt:

Enligt allt envisare rykten var Danielsson inte alls på sitt arbetsrum på statsrådsberedningen denna dag 26 december 2004. Dessa uppgifter säger att Danielsson då hade ett engagemang som hör privatlivet till (*Expressen* 2006-05-10).¹²

Plötsligt försvann den tidigare försiktigheten och kvällstidningar, morgontidningar, radio-

och tv-program började rapportera om ryktet kring Lars Danielssons påstådda älskarinna. Det gjordes på ett infernaliskt sätt så till vida att det var själva ryktesspridningen och dementierna som blev en nyhet i vissa kanaler, exemplifierat genom ett telegram i Sveriges Radio:

Socialdemokraternas partisekreterare Marita Ulvskog anklagar idag folkpartiet för att ha spridit falska rykten om att statssekreterare Lars Danielsson skulle ha haft en kärleksaffär med sin närmaste medarbetare departementsrådet Helen Eduards. Danielsson skulle enligt ryktet ha varit hos Eduards när larmet om flodvågskatastrofen kom annandag jul 2004 (*Dagens Eko* 2006-05-18).

Aftonbladets dåvarande chefredaktör Anders Gerdin menade att tidningens intensiva rapportering inte hade något som helst med de sociala mediernas skrivelser att göra. I en intervju vid tiden sade han att det är oacceptabelt att statsministerns närmaste man inte kunnat redogöra för vad han gjorde under den största katastrofdagen som Sverige drabbats av sedan Estonia förläste. Aftonbladet valde därför att utsätta Lars Danielsson för extra hård bevakning, trots att det då hade passerat två år (Fokus, 19 maj 2006). Medieanalytiker hävdar å sin sida att detta är det första fallet i Sverige där bloggar påverkade mediebevakningen under en valrörelse. Deras samlade kraft gjorde att de etablerade medierna blev tvungna att ta upp granskningen igen (Nygren et al. 2005). Men det fanns inget nytt att berätta, varför skrivelserna istället kom att kretsa kring rykten och skvaller.

För Lars Danielsson och Helen Eduards – bägge levde vid tidpunkten i etablerade förhållanden på var sitt håll – innebar rapporteringen att de tvingades in i en långdragen dementikarusell. Lars Danielsson skriver i en självbiografisk bok att det kändes motbjudande att behöva ringa till enskilda reportrar på olika tidningar och i tydliga ordalag tillbakavisa ryktena. Han fortsätter:

Det absurda och obehagliga i denna historia är att bevisbördan omedelbart av media flyttas över på offren, inte på dem som sprider ryktena. Att behöva ägna tid och kraft under ett antal månader till att ständigt behöva bemöta denna moderna variant av ”Har du slutat att slå din fru?” är bland det mest motbjudande jag har varit med om (Danielsson 2007:224).

Denna del av drevet, som han själv beskriver som medieskandalens andra fas – det finns även en tredje – fick sitt slut genom att han begärde så kallad timeout från sin tjänst.

Snackisar

Lars Danielsson och jag möttes för en intervju i ett anonymt tjänsterum på Utrikesdepartementet (UD) i Stockholm hösten 2008. Han berättade då hur hans liv hade slagits i spillror av medieskandalen. Inget av vardagen, så som den såg ut innan flodvågskatastrofen, fanns kvar. Även om han i sin profession hade sett medieskandaler på nära håll kom den monumentala kraften i dem som en överraskning. Telefoner ringde oupphörligen. Familjemedlemmar förföljdes. Journalister och fotografer tog sig in i låsta trapphus, ringde på dörrar och gläntade på brevinkast. De smög omkring i trädgårdar och satt i bilar utanför hus och väntade, dygnet runt. Det var en fysisk jakt som pågick. Lars Danielsson berättade hur han trots ihärdiga försök att uppträda normalt och samlat efterhand tvingades till en form av reträtt och senare till och med flykt. ”Ohyggligt” är det ord han använder upprepade gånger för att beskriva upplevelsen av att stå i stormens öga. Men vi ska i det följande hålla oss till ryktesspridningen om honom och Helen Eduards och hur han själv vid vårt möte återkallade denna i minnet. Lars Danielsson beskriver upprinnelsen som ”en snackis”, det vill säga löst småprat eller skvaller i korridorerna som spred sig såväl på kvällstidningsredaktionerna som på UD:

LD – Vad jag har förstått efteråt så var det detta man pratade om. Första gången jag får höra det här så kom-

mer det från ett statsråd, ett socialdemokratiskt statsråd som på flygplatsen hade träffat en före detta ledande moderatpolitiker som glatt hade berättat om ryktet och att han hade hört detta från Carl Bildt. ”Och Carl Bildt vet ju vad som händer på UD”, säger han då. Det var första gången jag fick höra det. I det som kallas för den ”skvallrande klassen”, det vill säga i det här kottieret av ledande politiker och journalister i Stockholm, så pratades det alltså om detta.

Detta påstående, att Carl Bildt skulle ligga bakom ryktesspridningen vilket Lars Danielsson offentligt gått ut med, häcklades av somliga skribenter, bland annat Leo Lagercrantz och Linda Skugge i tidningen Expressen som inte sparade på krutet i sin ironiskt formulerade kritik:

Stackars stackars Lasse-liten. Han hävdar att det var den Stora stygge Carl Bildt som låg bakom ryktena om Kvinnan som Lasse påstods prassla med istället för att hjälpa nödställda under tsunamin. Men eftersom ”båda två dementerat” denna uppgift så är den inte sann alltså? Sen när räcker det med lite dementier för att en uppgift inte ska vara sann? (*Expressen* 2007-09-02).

I själva verket understryker de bägge journalisterna det hopplösa i att försöka få stopp på ryktesspridningen när den väl satts i rullning. Om nu Lars Danielsson återkallade saken korrekt i minnet vandrade ryktet i tre led innan det nådde honom, vilket tyder på en avancerad visklek enligt en traditionell ”och då sa han och då sa jag”-modell. Dessutom antydde han att detta skvallar mellan journalister och politiker – ”den skvallrande klassen” – inte var en tillfällighet, utan ett välkänt, etablerat fenomen. Att få slut på ryktesspridningen visade sig vara ytterligt svårt. Dementier ledde ingenvart. Till slut bestämde sig Lars Danielsson och Helen Eduards för att personligen konfrontera de personer som de visste aktivt deltog i ryktesspridningen:

LD – Vi kunde ju rätt snabbt ta reda på vem som pratade mest om det här. Så vi sökte upp de här personerna, var och en för sig, och vi pratade med dem och frågade

”Varför säger ni det här för?”. En väldigt intressant erfarenhet. Vi pratade tillsammans med kanske elva, tolv personer som vi förstod var mer instrumentella i ryktesspridningen. Dom kanske inte var ursprunget, för vi vet ju inte vem som startade ryktet. Men de var som sagt instrumentella i sitt sätt att sprida det. Det fick en viss effekt faktiskt. Och det var ju intressant att se vilka de här tio, tolv personerna var. Jag kan säga att samtliga var män och samtliga var äldre än vad jag är.

Lars Danielsson menade att rykten av den här typen ofta drabbar kvinnan hårdare än mannen. I en elitistisk, mansdominerad värld, som den på UD, framstod det för somliga män som en omöjlighet att en ung och till på köpet vacker kvinna på kort tid kunde göra kometkarriär endast på sina meriter. Det måste finnas en annan orsak till befordringarna, spekulerades det. Förutom det faktum att Lars Danielssons antagonister ville oskadliggöra honom genom att befläcka hans rykte, misstänkliggjordes Helen Eduards på grund av sin kvinnlighet, vilken hon knappast rådde på, samtidigt som hennes kompetens ifrågasattes.¹³ I vårt samtal kom vi även in på talesättet ”ingen rök utan eld” och det hopplösa i att bevisa sin oskuld.

LD – Jag fick ju ofta frågan ”Kan du bevisa att ni inte har ett förhållande?” Och det är ju en fullständigt fantastisk fråga om man tänker efter, och det handlade ju om detta ”ingen rök utan...”. Folk såg oss tillsammans hela tiden och det är ju klart att det inte kan vara ett professionellt förhållande va, det måste ju vara något annat liksom. (...) Vi undersökte möjligheterna att väcka förtalsåtal, för det fanns ett skaderekvisit helt klart. Men då säger juristerna ”Ni måste kunna bevisa det”. Hur fasen gör du det? Det kan du inte! Det finns inte en chans. Jag menar, hur går det till? Hur bevisar man det?

Ur ett historiskt perspektiv är det intressant att det var just ryktet om en älskarinna som spreds för att komma åt Lars Danielsson. Det var nämligen inte sällan just älskarinnor som var på tapeten i den ryktesspridning om kungligheters och andra makthavares sexuella förhållanden som florerade i 1700-talets England och Frankrike, i syfte att ifrågasätta och

undergräva deras ställning samt roa lyssnaren. Historikern Robert Darnton ger flera exempel på detta, bland annat genom att noggrant följa tillkomsten av skandalboken *Anecdotes sur Mm. La comtesse du Barry*, från muntligt skvaller till hårda pärmar. Han skriver:

[It] is really a scrapbook of these news items strung together along a narrative line, which takes the heroine from her obscure birth as the daughter of a cook and a wandering friar to a star role in a Parisian whorehouse and finally the royal bed (Darnton 2000:9).

Den här typen av rykten om älskarinnor och politiker – eller som i detta fall en politisk tjänsteman – tillhör inte vanligheten varken inom svensk politik eller politisk journalistik, snarare tvärtom. Troligen var det därför som rapporteringen kring Lars Danielsson och Helen Eduards kom att föranleda viss pressetisk debatt. Niklas Svensson, politisk journalist på Expressen som var en av de reportrar som drev bevakningen av Lars Danielsson, understryker falllets särart, men bekräftar samtidigt att den muntliga ryktesspridningen och skvallret alltid tar våldsamt fart när en skandal är i rullning.¹⁴ Såväl anonyma som namngivna källor – från så kallade vanliga läsare till politiker – kontaktar tidningen med en stor mängd tips rörande huvudpersonen i fråga. Det blir redaktionens uppgift att sedan sortera i denna imponerande informationsflod. När nya avslöjanden sedan publiceras följer omedelbart en ny våg av telefonsamtal och mejl.

Yrkesmässigt ledde kritiken kring den bristande katastrofhanteringen och de efterföljande skandalerna till att Lars Danielsson fråntogs sina arbetsuppgifter på UD. Enligt egen utsago sattes han i en sorts karantän, något han beskriver som det hårdaste straffet av alla:

LD – Jag har ju arbetat sedan jag gick ut högskolan 1976 och jag har arbetat väldigt, väldigt mycket. Och helt plötsligt hamnar du i en situation där du går till jobbet, för jag fick klart för mig att jag har ett slags anmälningsplikt, så jag måste vara där om jag vill ha

min lön. Men jag får ingenting att göra (...) Jag tror att det som har varit svårast för mig personligen har varit den här aspekten, snarare än drevet, det här att inte få bidra. Det är ohyggligt.

Det tog flera år innan han tilläts att arbeta med kvalificerade uppgifter igen. Detta är ett betydelsefullt citat eftersom det visar hur långtgående medieskandalens verkningar kan sträcka sig. Drevet gör ingen skillnad på familjeliv och arbetsliv. Skandalarapporteringen bryter in i vardagen, på alla fronter, och ändrar dess struktur, ibland för all framtid, vilket understryker skandalers ömsom öppnande och ömsom slutande funktion.

Normöverskridande och syndabockstänkande
Ytterligare ett exempel på den kulturella sidan av medieskandaler – det vill säga hur de bidrar till sega, kollektiva strukturer och socialt överförda levnadsmönster – är de drabbades beskrivningar av hur de i och med medieskandalen blev mycket ensamma: vänner och bekanta avstod från att ringa, inbjudningar upphörde att komma, kollegor slutade att hälsa. Personer med en yttlig eller icke-existerande relation till den skandaldrabbade individen reagerade genom att vända bort blicken eller stirra intensivt på avstånd. Skandalens protagonist blev ett samtalsämne; inte bara någon det skrevs om, utan också någon det pratades om, stirrades och pekades på, någon man vände ryggen till eller visade öppen aversion mot. Som ett led i detta fick flera av de informanter som jag har intervjuat utstå uttryckliga hot som i några fall övergick i fysiska attacker. Lars Danielsson berättade att han vid tre olika tillfällen blev slagen på offentliga platser av uppretade personer som tagit del av rapporteringen. De få undersökningar som intresserat sig för medieskandalsoffrens situation visar på liknade resultat: De negativa konsekvenserna är på ett personligt plan långvariga och genomgripande (Brurås 2004; Johansson 2006; se även Pihlblad 2010).¹⁵

Den publika skandalens varierande, för att

inte säga paradoxala, funktioner blir härmed synliga och visar på dess komplexitet. Skvaller, rykten och skandaler har genom tiderna brukats som revolutionärt stoff för att ifrågasätta rådande ordning, men även använts som verktyg för att bibehålla just denna genom ett kollektivt upprätthållande av samhällliga normer och gränser av grundläggande, närmast religiös karaktär, som ”du skall icke ljuga”, ”du skall icke stjäla”, ”du skall icke begå äktenskapsbrott”, och liknande, där skandalens huvudperson får rollen som *exemplum*. ”To be gossiped about is to be honored with the role of example”, skriver presshistorikern Mitchell Stephens (2007:94). Han tillägger att det finns inget som är så tillfredsställande för publiken som att först gemensamt hylla våra kollektiva hjältar och sätta dem på piedestal och sedan förvandla dem till syndabockar, se dem störta till marken och tillintetgöras. ”To fall from grace” är ett antropologiskt idiom som beskriver denna process på ett träffande sätt; en närmast ursprunglig företeelse (se t.ex. Girard 1986).

Det *pratas* sålunda en hel del om de melodramatiska historier som medierna förser oss med – då liksom nu; det suckas, skrattas, gissas, spekuleras, analyseras och problematiseras i vardagliga samtal människor emellan. ”A scandal that is relatively long-lived must enter the public conversation”, skriver Elizabeth Bird (2003:38, se även Martín-Barbero 1993:104). Hon har på ett övertygande sätt visat detta genom att intervjua så kallat vanligt folk för att ta reda på hur de förhåller sig till medieskandaler, vilket leder oss in på kärnfrågan igen: Varför finns egentligen medieskandaler? Vilket syfte fyller de? Om man ska ta utsagorna från Birds informanter som utgångspunkt tycks skandalerna härbärgera en unik förmåga att aktualisera människors inställning till och upplevelse av moral och normer genom de värderingar och gränser som de uttrycker (Bird 2003:32). Hon skriver:

The very questioning and speculation invited by scandal may help people discuss and deal with issues of morality, law and order, and so on, in their daily lives (Bird 2003:39).

Skandalen skulle kunna ses som en form av symboliskt verktyg som kan brukas i en vardaglig kontext för att diskutera vad som kan betraktas som acceptabelt beteende inom en viss kultur, i en viss tid. När människor spekulerar kring skandaler tycks de leta efter svar i den egna livserfarenheten och engagerar sig i allmänhet mer i de skandaler som har någon form av bäring i det egna livet: Hur skulle jag agera om det drabbade mig? Vad skulle människor i min omgivning säga? Vad kan jag göra för att inte hamna i en liknande situation? (Bird 2003:25–47).

Avslutande diskussion

Vad var det Lars Nord skrev i citatet som utgjorde en form av utgångspunkt för denna artikel? Den moderna politiska skandalen skiljer sig från den klassiska skandalen genom att den inte längre huvudsakligen hämtar sin näring i diskussioner och samtal mellan människor, utan framförallt förs i medierna (Nord 2001:20). Utifrån det ovan tecknade, materialbegränsningen till trots, skulle man kunna hävda att påståendet inte håller. På samma sätt förefaller John B. Thompsons kronologiska beräkning, där rykten och skvaller sägs kunna leda fram till en skandal enligt någon form av trestegsraket, som alltför linjär för att stämma in på den brokiga verkligheten (Thompson 2008:25–28). Snarare vandrar rykten och skvaller både innan, under tiden och efter att en skandal har brutit ut, vilket kan leda till att en slumrande skandal får liv på nytt, som i fallet med Lars Danielsson. Muntliga rykten och skvaller kan alltså starta mediedrev och själva skandalen – som ofta antar formen av nyhet – är i sig en outsinlig källa för nya rykten och ännu mer skvaller, vilka i sin tur ger upphov till ännu fler nyheter. Dessa processer förefaller korsbefrukta varandra och tycks

snarare ha ett cirkulärt sätt att förflytta sig på (Bird 2003:32).

I min text har jag försökt att lyfta fram den kulturella kontext som medieskandalen springer ur, vilket få andra forskare har gjort. Istället för att betrakta den som ett strikt mediefenomen har jag eftersträvat att vidga perspektivet genom att snarare fokusera på mötet mellan mediernas produktion och publiken, men också genom att uppmärksamma den drabbades situation. I fokus har mellanrummet mellan det skrivna och det sagda, mellan den muntliga traditionen och mediernas berättelser stått, där det historiska nedslaget använts som relief för att förstå samtiden bättre.

Bland forskare inom medie- och kommunikationsfältet uttrycks understundom förvåning över att vissa skandaler aldrig får ordentligt fäste även om de bedöms som graverande. De rinner liksom ut i sanden av oklara skäl. Förklaringen som brukar ges är att historien är svår för journalister att berätta. Min analys av skandalens muntliga dimension kan föra detta resonemang vidare: Om en historia är svår att återberätta för den som tar del av nyheten blir det ingen skandal. Om melodramats sensmoral är höljdd i dunkel finns inget att prata om. Det är med andra ord själva det muntliga berättandet som sker överallt där det finns människor som, i vissa fall, ger den medierade skandalen vingar och avgör dess livslängd och spridning. ”Va? Är det sant?” utbrister vi, och för historien vidare.

Mia-Marie Hammarlin, *fil dr*

Institutionen för kommunikation och medier, Lunds universitet

Noter

- 1 Forskningen är emellertid än så länge begränsad, både avseende omfång och perspektiv, vilket problematiseras i denna artikel.
- 2 I en jämförelse mellan de nordiska länderna finns det forskare som hävdar en markant ökning i antal under de senaste decennierna, där Sverige tar täten

med nära nog en femdubbling perioden 1980–2010 (Allern et al. 2012). Medieskandaler säljer, och journalistik som säljer är journalistik som överlever (Nygren 2008).

- 3 Ordet skandal kommer från kyrkolatinets *scandalum* och grekiskans *skándalon* och brukades redan på 1600-talet i betydelsen att begå en synd, väcka anstöt eller förargelse (SAOB 1970:S3483). I tidiga versioner av Gamla testamentet användes ordet metaforiskt för att gestalta en fälla eller ett hinder på vägen, såsom en stenbumling eller ett vattendrag som hindrade framkomsten, till för att sätta en fiendes tro på prov (Hellquist 1922:727). Efterhand kom den religiösa betydelsen av ordet att försvagas. I Frankrike på 1000-talet uppstod exempelvis ordet *esclandre*, sprunget ur *scandalum*, vilket betydde både skandal, förtal och elakt skvaller. *Esclandre* har i sin tur gett upphov till det engelska ordet *slander*, vilket även det betyder förtal och skvaller (Harper 2012). Således sammanfaller på ett tankeväckande sätt begreppet skandal med ordet skvaller.
- 4 Begreppet nyhet är ytterst komplext och utgör ett eget forskningsfält och jag kommer därför inte att fördjupa mig nämnvärt i detta. Det är skandalen som fenomen som står i centrum i denna text, vilken förvisso kan betraktas som en typ av nyhet.
- 5 Som ett led i min forskning har jag intervjuat tolv personer (sju kvinnor och fem män) om deras erfarenheter av att stå i centrum för medieskandaler eller av att befinna sig i deras omedelbara närhet: tre är nära anhöriga till de drabbade och har blivit intervjuade utifrån just den aspekten, tre har upplevt intensiv negativ mediebevakning och sex av informanterna har varit utsatta för massiva skandaler. De kontaktades initialt via mejl och sedan telefon, för att sedan intervjuas enskilt 1–2 timmar under samtalsliknande former (tio av dem genomfördes med bandspelare, två dokumenterades genom anteckningar i fältdagbok). Såväl inspelningarna som utskriften av dessa har analyserats genom närläsning med fokus på troper och teman. De intervjuade kommer från olika samhällssektorer – alltså inte bara politiken – men har det gemensamt att de har haft inflytelserika positioner och/eller varit framgångsrika i sin yrkesutövning. Den distinktion jag gör mellan negativ mediebevakning och mediedrev har sin bakgrund i en diskussion inom forskningsfältet om vad som kan kallas för medieskandal och hur begreppet egentligen bör definieras.

- 6 Åtminstone för privilegierade medborgare av manligt kön.
- 7 Trädet var känt som Krakowträdet, troligen på grund av de heta diskussioner som ägde rum under grenverket under det polska tronföljdskriget.
- 8 Orden opinion och publicitet införs även i svenska språket på 1700-talet (Holmberg et al. 1983:13).
- 9 Denna typ av folklöre för att häckla makten blev alltmer förfinad i takt med att människor från fler samhällsklasser lärde sig att läsa och skriva och är som bekant vital än i dag (se Broberg et al. 1993).
- 10 Det är svårt att inte dra en parallell till de sociala mediernas betydelse för revolutionen i flera arabiska stater under 2010 och 2011 där bloggare och twittrare kanaliserade folkets röst och väckte kritiken mot regimen till liv. På samma sätt som den franska polisen strävade efter att stoppa den muntliga nyhetsförmedlingen i upplysningstidens Paris försökte den egyptiska säkerhetstjänsten i Kairo på 2000-talet hindra bloggare och twittrare från att sprida sina iakttagelser inifrån landet, bland annat genom att kapa strömtillförseln till de hus i vilka de satt uppkopplade, dock utan att lyckas eftersom de unga journalisterna då omedelbart packade ihop den tekniska utrustningen och flyttade till en annan plats (Howard et al. 2011).
- 11 En katastrofkommission kom senare fram till att Lars Danielsson inte hade varit särskilt inriktad på tsunamin under det första dryga dygnet efter katastrofen och att hans insatser hade varit otillräckliga, något som förtjänade att kritiseras (SOU 2007:44).
- 12 Ett exempel ur ett tidningsmaterial bestående av 98 artiklar från 2005-12-02 – 2009-03-03 som ligger till grund för analysen, hämtade från databasen Mediearkivet. Det skvallerbetonade i skandalrapporteringen har genom textanalys stått i fokus.
- 13 Dessa genusprocesser inom politiken och andra mansdominerade miljöer har av en händelse Helen Eduards mor, statsvetaren Maud Eduards, skrivit synnerligen elegant om i boken *Kroppspolitik: Om Moder Svea och andra kvinnor* (2007).
- 14 En intervjuserie med journalister som varit aktiva i drevrapportering har påbörjats inom projektet, men är i skrivande stund inte avslutad varför materialet kommer att presenteras i andra texter.
- 15 Många går igenom en livskris i samband med medieskandalen som i åtminstone två kända norska fall har lett fram till att huvudpersonen i fråga har begått självmord (Brurås 2003, Bjerke 2012).

Källor

Fältmaterial

- Bandinspelade intervjuer med 10 informanter, 1–2 timmar per person, samt utskrifter av dessa. Därtill två intervjuer som dokumenterades genom anteckningar i fältdagbok.
- Tidningsmaterial bestående av 98 artiklar från 2005-12-02 – 2009-03-03. Hämtade från databasen Mediearkivet, sökord: "Lars Danielsson" AND "Helen Eduards".

Litteratur

- Allern, Sigurd & Pollack, Ester 2009: *Skandalens markedsplass. Politikk, moral og mediedrev*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Allern, Sigurd et al. 2012: Increased Scandalization. Nordic Political Scandals 1980-2010. I: Allern, Sigurd & Pollack, Ester (red.) *Scandalous! The Mediated Construction of Political Scandals in Four Nordic Countries*. Göteborg: Nordicom.
- Allern Sigurd & Pollack, Ester 2012: Mediated Scandals. I: Allern, Sigurd & Pollack, Ester (red.) *Scandalous! The Mediated Construction of Political Scandals in Four Nordic Countries*. Göteborg: Nordicom.
- Baron, Naomi S. 2010: Discourse Structures in Instant Messaging. The Case of Utterance Breaks. *Language@Internet*, 7 (2010), article 4.
- Bird, Elizabeth S. 1997: What a Story! Understanding the Audience for Scandal. I: Lull, James & Hinerman, Stephen (red.) *Media Scandals. Morality and Desire in the Popular Culture Marketplace*. Oxford: Polity Press.
- Bird, Elizabeth S. 2003: *The Audience in Everyday Life. Living in a Media World*. London: Routledge.
- Bjerke, Paul 2012: Media Victims and Media Morals. I: Allern, Sigurd & Pollack, Ester (red.) *Scandalous! The Mediated Construction of Political Scandals in Four Nordic Countries*. Göteborg: Nordicom.
- Boydston, Amber et al. 2012: An Empirical Anatomy of Media Storms. Unpublished working paper.
- Brewer, John 2005: Personal Scandal and Politics in Eighteenth-Century England. Secrecy, Intimacy and the Interior Self in the Public Sphere. I: Skuncke, Marie-Christine (red.) *Media and Political Culture in the Eighteenth Century*. Stockholm: Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien.
- Broberg, Gunnar et al. 1993: *Tänka, tycka, tro. Svensk historia underifrån*. Stockholm: Ordfronts förlag.
- Brurås, Svein 2003: 3 uker i desember. En kritisk gen-

- nomgang av mediernes rolle i den såkalt Tønnesaken. Oslo: Norsk presseforbund.
- Brurås, Svein 2004: *Uthengt. Subjektive opplevelser av negativ pressomtale*. Arbetsrapport nr. 166. Volda: Volda Universitet.
- Carlsson, Anita 2008: Klick, klick, klart. I: Nygren, Gunnar (red.) *Nyhetsfabriken. Journalistiska yrkesroller i en förändrad medievärld*. Lund: Studentlitteratur.
- Couldry, Nick 2000: *The Place of Media Power. Pilgrims and Witnesses of the Media Age*. London: Routledge.
- Dagens Eko, 18 maj 2006, telegram i ”kvart i fem”-sändningen, Sveriges Radio.
- Danielsson, Lars 2007: *I skuggan av makten*. Stockholm: Albert Bonniers förlag.
- Darnton, Robert 1997: Best-sellers and Gossip-mongers in 18th-century France. *Unesco Courier*, Vol. 50, Issue 6.
- Darnton, Robert 2000: An Early Information Society. News and the Media in the Eighteenth-Century Paris. *The American Historical Review*, Vol. 105, No. 1, p. 1-35.
- Darnton, Robert 2005: Mademoiselle Bonafon and the Private Life of Louis XV. Communication Circuits in Eighteenth-Century France. I: Skuncke, Marie-Christine (red.) *Media and Political Culture in the Eighteenth Century*. Stockholm: Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien.
- Darnton, Robert 2010: *Poetry and the Police. Communication Networks in Eighteenth-century Paris*. Cambridge: Belknap Press of Harvard University Press.
- Dresner, Eli 2005. The Topology of Auditory and Visual Perception, Linguistic Communication, and Interactive Written Discourse. *Language@Internet*, 2 (2005), article 2.
- Eduards, Maud 2007: *Kroppspolitik. Om Moder Svea och andra kvinnor*. Stockholm: Atlas akademi.
- Ekström, Mats & Johansson, Bengt 2008: Talk scandals. *Media, Culture & Society* 30(1): 61–79.
- Expressen, 10 maj 2006. ”Persson-beviset. Här avslöjar statsministern tvivlet på Danielsson.” Skribenter: Hedlund, Ingvar & Svensson, Niklas.
- Expressen, 2 sept. 2007. ”Linda & Leo – Om veckans hetaste samtalsämnen”. Skribenter: Skugge, Linda & Lagercrantz, Leo.
- Fokus, 19 maj 2006. ”Bloggarna bakom Danielssons drama.” Skribent: Nilsson, Torbjörn.
- Gans, Herbert J. 2007: Everyday News, Newswriters, and Professional Journalism. *Political Communication*, 24:2, 161–166.
- Girard, René 1986: *Violence and the Sacred*. London: The Johns Hopkins University Press.
- Gluckman, Max 1963: Gossip and Scandal. I: *Current Anthropology*, vol. 4, nr 3.
- Hammarlin, Mia-Marie & Jarlbro, Gunilla 2012: From Tiara to Toblerone – the Rise and Fall of Mona Sahlin. I: Allern, Sigurd & Pollack, Ester (red.) *Scandalous! The Mediated Construction of Political Scandals in Four Nordic Countries*. Göteborg: Nordicom.
- Harper, Douglas 2012: *Online Etymology Dictionary*. <http://www.etymonline.com/>
- Hartley, Møller Jannie 2011: *Radikalisering av kampzonen. En analyse av netjournalistisk praksis og selvforståelse i spændingsfeltet mellem iedaler og publikum*. Roskilde: Roskilde Universitet, Institut for Kommunikation, Virksomheder og Informationsteknologi.
- Hellquist, Elof 1922: *Svensk etymologisk ordbok*. Lund: C. W. K. Gleerups förlag. Projekt Runeberg. <http://runeberg.org/svetym/>
- Hildeman, Karl-Ivar 1974: *Visan som vapen i gammal tid. Om niden i Östnorden*. Helsingfors.
- Hjort, Mira et al. 2011: *Jättekliv eller tidsfördriv. En studie i hur svenska journalister använder sociala medier som arbetsverktyg*. Göteborg: Göteborgs universitet, Institutionen för journalistik, medier och kommunikation (JMG).
- Holmberg Claes-Göran et al. 1983: *En svensk presshistoria*. Solna: Esselte Studium.
- Howard, Philip N. et al. 2011: *Opening Closed Regimes. What Was the Role of Social Media During the Arab Spring?* Project on Information Technology & Political Islam. Working paper 2011:1.
- Jarlbrink, Johan 2009: *Det våras för journalisten. Symboler och handlingsmönster för den svenska pressens medarbetare från 1870-tal till 1930-tal*. Stockholm: Kungliga biblioteket, Mediehistoriskt arkiv 11.
- Jensen, Anders Todal & Fladmoe, Audun 2012: Ten Commandments for the Scandlization of Political Opponents. I: Allern, Sigurd & Pollack, Ester (red.) *Scandalous! The Mediated Construction of Political Scandals in Four Nordic Countries*. Göteborg: Nordicom.
- KU8, *Regeringens krisberedskap och krishantering i samband med flodvågskatastrofen 2004*. Betänkande 2005/06:KU8.
- Lull, James & Hinerman, Stephen 1997: The search for

- scandal. I: Lull, James & Hinerman, Stephen (red.) *Media Scandals. Morality and Desire in the Popular Culture Marketplace*. Oxford: Polity Press.
- Martin-Barbero, Jesús 1993: *Communication, Culture and Hegemony. From the Media to Mediations*. London: Sage.
- Nord, Lars 2001: *Statsråden och dreven. Rainer-affären 1983 och Freivalds-affären 2000*. Rapport nr 1: 2001. Stockholm: Stiftelsen Institutet för Mediestudier.
- Nygren, Gunnar et al. 2005: *Bloggtider*. Stockholm: Sellin & Partner.
- Nygren, Gunnar 2008: *Yrke på glid. Om journalistrolens de-professionalisering*. Stockholm: Sim(o).
- Pihlblad, Anders 2010: *Drevet går. Om mediernas hetsjakt*. Stockholm: Natur & Kultur.
- Ricœur, Paul 2005: *Minne, historia, glömska*. Göteborg: Daidalos.
- Sabato, Larry J. 1993: *Feeding Frenzy. How Attack Journalism has Transformed American Politics*. New York: Free Press.
- SAOB, 1521–2009: Lund, Svenska Akademiens Ord-boksredaktion. <http://g3.spraakdata.gu.se/saob/>
- SOU 2007:44. *Tsunamibanden*. Stockholm: Finansdepartementet.
- Stephens, Mitchell 2007: *A History of News*. New York: Oxford University Press.
- Thompson, John B. 2008: *Political Scandal. Power and Visibility in the Media Age*. Cambridge: Polity Press.
- Vermeule, Blakey 2006: Gossip and Literary Narrative. *Philosophy and Literature*, Vol. 30. No. 1. p. 102–117.
- Wien, Charlotte & Elmelund-Præstekær, Christian 2007: *Om mediestormens magt. Om mediestorme på ældreområdet og deres indflydelse på ældrepolitikken*. Odense: Syddansk Universitetsforlag.
- Wien, Charlotte & Elmelund-Præstekær, Christian 2009: An Anatomy of Media Hypes: Developing a Model for the Dynamics and Structure of Intense Media Coverage of Single Issues. *European Journal of Communication* 24: 183–201.

SUMMARY

”What? Is it True?”

On the Anchorage of Media Scandals in Everyday Gossip

The article investigates the relation between modern media scandals and the public scandals that occurred during the eighteenth-century France and England. Previous research within the media field has mainly approached these scandals as a strict media phenomenon, which leaves a lot of questions unanswered, as to how the scandal gain its momentum, and how it is transported within the media system, both orally and in print. The author pinpoints the connection between the oral tradition and popular journalism of today by looking into the mediated transportation of words; how the written word often has its origin in the spoken word,

and vice versa. The historical approach is interrelated to contemporary ethnography in the purpose of showing that the public scandal above all is a social and cultural phenomenon, where people’s talk – or gossip – about different issues actually can start a scandal or where the theme of a scandal, through the norms and ethical values that it expresses, can work as a tool in moral discussions taking place in an everyday context. The article also highlights the difficult situation for the scandalised person who becomes an example of improper conduct, which sometimes leads to long-lasting personal suffering due to social exclusion.